

Interpretace historického vývoje objektu zahradního umění. Městský park Žižkovy sady v Hradci Králové

Roman ZÁMEČNÍK

ANOTACE: Příspěvek je věnován nejstarší historii městského parku Žižkovy sady v Hradci Králové, který byl založen na počátku 20. století podle projektu Františka Thomayera, přední osobnosti českého zahradního umění. Pozornost je soustředěna na analýzu a interpretaci historického vývoje parku prostřednictvím realizace archivních a terénních průzkumů.

Historický městský park Žižkovy sady leží v centru Městské památkové rezervace Hradec Králové.¹ Neuspokojivý stav některých jeho částí se stal popudem k vypsání veřejné soutěže na jeho celkovou obnovu.² Základním kritériem pro vytvoření soutěžních studií bylo obnovení jeho kompozičních zásad stanovených na počátku 20. století Františkem Thomayerem, přední osobností českého zahradního umění. Zásadní místo mezi množstvím provedených průzkumů proto zaujímá interpretace historického vývoje parku.

Urbanistický rozvoj měst v 19. století byl ve většině případů v českých zemích částečně závislý na přetrvávající existenci vojenských pevností se stabilní posádkou, což bylo mnohdy doprovázeno vydáváním omezujících předpisů, které umrtvovaly stavební a hospodářský rozvoj měst.³

Pevnosti se začaly cíleně rušit v průběhu druhé poloviny 19. století.⁴ Jakmile pozbyla hradecká pevnost svého smyslu, začala vyjednávat také o jejím zrušení. Fakticky k němu došlo po složitých jednáních 18. dubna 1884. Ale až 4. října 1893 byla podepsána transakční smlouva, na jejímž základě město odkoupilo pevnostní pozemky a vojenské objekty.⁵ Ihned poté se začalo s bořením hradeb, které systematicky pokračovalo ještě mezi světovými válkami (některé stavby ovšem existují dodnes). Tento akt se stal základním předpokladem pro následný rozvoj Hradce. Představitelé města tehdy podporovali nejen vznik nových veřejných budov a bytovou výstavbu, ale také realizaci komunikací, mostů, nábřeží, náměstí a městských parků. Jejich prozíravost se projevila již v roce 1884, kdy byla vypsána na tehdejší dobu ojedinělá mezinárodní urbanistická soutěž. Následovaly regulační plány města,⁶ které počítaly také s rozvojem dalších parkových ploch. Zejména regulační plán města od Josefa Gočára z let 1925–1928⁷ splnil náročná očeká-

1

měst Kutné Hory, Českého Krumlova, Jindřichova Hradce, Slavonic, Tábora, Žatce, Hradce Králové, Jičína, Josefova, Litomyšle, Pardubic, Znojma, Nového Jičína, Olomouce, obce Kuks s přilehlým komplexem bývalého hospitálu a souborem plastik v Betlémě, souboru technických památek Stará huť v Josefském údolí u Olomučan a archeologických lokalit Libodřický mohylník, Slavničkovská Libice, Třisov, Tašovice, Bilina, České Lhotice, Staré Zámky u Líšně a Břeclav-Pohansko za památkové rezervace (16 417/87-VI/1).

2 Předmětem soutěže byl urbanisticko-architektonický návrh revitalizace historických severních teras a navazujících Žižkových sadů v souladu se zadáním soutěže. Vyhláшателеm bylo statutární město Hradec Králové. Předsedou poroty byl Martin Rajniš, dalšími členy byli Jindřich Vedlich, Lada Kolaříková, Josef Patrný, náhradníci Vladimíra Šilhánková, Vlastimil Ondráček, Karel Thér a Lukáš Obršál. Soutěž se konala od 30. 3. do 1. 6. 2012. Výsledky soutěže byly zveřejněny 10. 7. 2012. Vítěznou studii zpracovaly ateliéry Projektíl architekti a a05 ateliér zahradní a krajinářské architektury. Dostupné také na <https://www.cka.cz/cs/souteze/vysledky/severni-terasy-2013-hradec-kralove>.

3 Pavel Zatloukal, *Česká republika – architektura XX. století*, Praha 2005.

4 Nejaktuálněji viz Pavel Zatloukal, *Meditace o architektuře. Olomouc/Brno/Hradec Králové 1815–1915*, Řevnice 2016.

Obr. 1. Městský park Žižkovy sady v Hradci Králové na dobové pohlednici z roku 1909. Pohled na centrální květinový parter od východu. Na vyobrazení je patrná skupina starších dřevin (vlevo), která byla zahrnuta do nové úpravy. V návrhu parku (Thomayer) jsou tyto stromy graficky odlišeny od nově navržených. SOKA Hradec Králové, sbírka fotografie a obrazová dokumentace Hradce Králové a okresu Hradec Králové. Reprofoto: SOKA Hradec Králové, 2015.

5 Jakub Potůček, *Hradec Králové: architektura a urbanismus 1895–2009*, Hradec Králové 2009.

6 Např. první regulační plán města Hradce Králové od Ing. Josefa Zámečnicka z let 1897–1990 nebo generální plán zastavovací – Hradec Králové Oldřicha Lisky a Václava Rejchla ml. z roku 1911. Blíže např. Ladislav Zikmund-Lender, *Tři generace architektů: Václav st., Václav ml., Jan a Milan Rejchlovi*, Hradec Králové 2012.

7 Ve stejné době se na hradeckém urbanismu podílel také Vladimír Zákrejs. K tomu Ladislav Zikmund-Lender, „K harmonii šetřením symetrie“. Vladimír Zákrejs a konzervativní základy urbanismu v Hradci Králové, *Regionální rozvoj mezi teorií a praxí* [online], 2016, dostupný z <http://www.regionalnirozvoj.eu/vydani/201601?page=1>, vyhledáno 9. 9. 2016.

■ Poznámky

1 Výnos Ministerstva kultury České socialistické republiky ze dne 21. prosince 1987 o prohlášení historických jader

2

vání a stal se pevným základem pro následující stavební rozvoj.⁸

V době rozvoje konceptu městského veřejného parku, tedy na konci 19. století, dokázal Hradec Králové tento prvek organicky včlenit do svého velkorysého plánování, udržet komplexnost nezastavitelných parkových ploch určených k rekreaci obyvatel a mimo jiné získat k jejich naplnění také jednu z nejpovolanějších osobností té doby, Františka Thomayera.⁹

Zásadní vliv na rozvoj městské parkové soustavy mělo založení Okrašlovacího spolku Hradce Králové v roce 1885¹⁰ soudním úředníkem Janem Vonešem. Po roce 1909 byl potom zřízen okrašlovací odbor i při městské radě a okrašlovací spolky při okolních obcích. Spolek si kladl za cíl pečovat o estetický vzhled města a okolí, chránit přírodu a umělecké památky a současně v tomto směru působit i výchovně. Prostředkem činnosti byly přednášky a účast na výstavách. Spolek pomáhal při soupisech památek, zakládání a vybavování parků, koupališť a hřišť.¹¹ Zcela v kompetenci okrašlovacího spolku, případně za jeho přímé součinnosti, začaly na místě hradebních pásů a inundačních kotlin vznikat nové městské parky a další promenádní a reprezentační aleje.

Na jižní straně Orlice vznikl v roce 1886 první hradecký veřejný park, Vonešovy sady (dnes Sady Vítězslava Nováka). Dnešní Jiráskovy sady, bývalý důstojnický park, vznikly v roce 1896. Jde současně o první Thomayerův návrh pro Hradec Králové, park byl ovšem v roce 1930 upraven podle plánu zahradního architekta Josefa Kumpána.¹² V letech 1904–1906 byly podle Thomayerova projektu založeny Žižkovy sady. Thomayer byl také autorem návrhu parku pro Ústav hluchoněmých, který byl postaven v letech 1901–1902. Park byl ale zrušen v souvislosti s přestavbou areálu v 70. letech 20. století. Práce Františka Thomayera pro Hradec

Králové následně vyvrcholila spoluprací s Janem Kotěrou při navrhování parku za budovou muzea.¹³ V letech 1908–1914 byly založeny dnešní Kubišovy (dříve Švermovy) sady.¹⁴ Od roku 1925 byl zakládán největší městský park Hradce Králové, Šimkovy sady, a v průběhu 20. a 30. let 20. století pokračoval další rozvoj městské zeleně.

Dispoziční charakteristika parku Žižkovy sady

Žižkovy sady jsou jediným parkem Hradce Králové, který je situován v přímém kontaktu s jeho historickým centrem. Tato skutečnost souvisí s vývojem místa, které se nacházelo uvnitř městské pevnosti v dotyku městských hradeb. Žižkovy sady byly zbudovány ve snaze také v Hradci Králové, po vzoru Brna a Olomouce, vybudovat obdobu vídeňské Ringstrasse.¹⁵

V současnosti jde o stavebně ohraničené území určené jižní frontou koncentrované zástavby historického města se systémem opěrných konstrukcí přiléhajících zahrad na jihu parku. Opěrné zdi jsou různě stupňovitě uspořádány až ve čtyřech terasových úrovních. Na severu je území vymezeno okružní městskou třídou (Československé armády). Poloha parku v systému městské zeleně je klíčová, a to i s ohledem na sousedství mnoha veřejných institucí.

Žižkovy sady jsou protny dvěma frekventovanými pěšími trasami, v podélném směru kolem historického jádra města a v příčném směru na místech od vstupů na náměstí historického jádra Hradce Králové (Kavčí plácek a Klicperovo divadlo). Komunikace obíhající celou severní stranu parku, v místech někdejšího fortifikačního systému, je důležitou městskou okružní tepnou.

Z hlediska vývoje kompozice je možné park o rozloze 3,51 ha rozdělit na tři sektory, které se svým charakterem liší.

Obr. 2. Družicový snímek (ortofoto) parku Žižkovy sady v Hradci Králové z roku 2013. Převzato z: <https://mapy.cz>, ©Seznam.cz © TopGis, 2013.

Nejmladším prostorem parku, zhruba o velikosti třetiny plochy, je jeho západní část, která k němu byla připojena až v polovině 20. století. Tato část je dnes využívána pro pikniky a další kulturně-společenské akce. Stojí zde pomník Jana Žižky z Trocnova instalovaný v roce 1971.

Součástí parku je dnes také území teras a opěrných městských zdí, které mezi parterem a historickým jádrem města tvoří výškový rozdíl až 13 metrů.

Hlavní část zaujímá území, které bylo navrženo Františkem Thomayerem na počátku 20. století. Park je charakteristický prolnutím formálních a neformálních prvků kompozice – pravidelný parter (květnice) je po obvodu doprovázen nepravidelnou strukturou porostů. Určující pro Žižkovy sady je centrální zahluobený travnatý parter, jehož historická struktura je stále čitelná, přestože řada kompozičních detailů byla v průběhu vývoje setřena. Travnatý par-

■ Poznámky

8 Blíže viz např. Jiří Krátký, *Urbanistická kompozice Hradce Králové*, Hradec Králové 1990; Potůček (pozn. 5).

9 Ladislav Zikmund-Lender, *Mezi čestným dvorem, parkem a zahradou: úprava okolí Kotěrovy budovy muzea v Hradci Králové a její kontext*, *Zprávy památkové péče* LXXIII, 2013, s. 296–300.

10 V roce 1911 upravil spolek své statuty a změnil název na Spolek pro okrašlování a úpravu domoviny. V roce 1948 byl ze spolkového katastru vymazán. Jan Falta, *Okrašlovací hnutí v Hradci Králové v 1. polovině 20. století*, in: Vladimíra Šilhánková – Michael Pondělíček, *Proměny městské zeleně – minulost, současnost, vize*, Hradec Králové 2014, s. 2–17.

11 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Hradec Králové, Okrašlovací spolek Hradce Králové, 1884–1947, HK OS–309, poř. č. inv. 896–945.

12 Josef Louda, *Hradec Králové a jeho sady*, in: Karel Mlynář (red.), *Hradec Králové a okolí: Třebechovice pod Orebem – Dvůr Králové nad Labem*, Praha 1932, s. 43–44. Nejnověji se parku věnují Jaroslava Pospíšilová – Ladislav Zikmund-Lender, *Důstojnické (Jiráskovy) sady*, in: Jiří Zikmund – Ladislav Zikmund-Lender, *Architektura Hradce Králové na fotografiích Josefa Sudka*, Praha – Hradec Králové 2014, s. 86–87.

13 Ladislav Zikmund-Lender, *Struktura zeleně: František Thomayer a Hradec Králové, Regionální rozvoj mezi teorií a praxí* [online], 2016, dostupné z <http://www.regionální-rozvoj.eu/201402/struktura-zelene-frantisek-thomayer-hradec-kralove>, vyhledáno 9. 9. 2016.

14 Jiří Kupka, *Zeleň v historii města*, Praha 2006.

15 Blíže viz Ladislav Zikmund-Lender, *Památky a pamět' Židovské obce v Hradci Králové*, Hradec Králové 2013.

3

4

Obr. 3. Žižkovské sady v Hradci Králové. Pohled na centrální parter od západu. Aktuální stav. Foto: Roman Zámečník, 2015.

Obr. 4. Centrální kruhový bazén se schodišti zdůrazněnými ozdobnými květinovými mísami na podstavcích. Stav po obnově z roku 2000. V pozadí obvodový plášť dřevin podél okružní třídy Československé armády. Foto: Roman Zámečník, 2015.

ter obohacuje centrální kruhový bazén s vodotryskem, který se stává ústředním motivem kompozice celého parku. Bazén je přístupný dvěma symetrickými schodišti zdůrazněnými květinovými mísami na podstavcích. Do současnosti jsou z předpřestované sady obnovovány pouze jeho hlavní kruhové záhony položené na podélné ose parteru.

Na prosluněný parter rámovaný symetrickou výsadbou sloupovitých dubů a vymezený obvodovou promenádní cestou navazují místa typická nepravidelně rozvolněnými skupinami dřevin. Park je protkán různorodou sítí cest (z hlediska materiálové skladby i vlastního trasování), která je doplněna historizujícím mobiliářem (litinové lavičky) a novodobými uličními lampami, včetně odpadkových košů a informačních tabulí.

Dřeviny – hlavní nositelé kompozice díla zahradní a krajinářské architektury – jsou částečně v parku dochovány z počátku 20. století, jiné byly autenticky obnoveny, dochází také k průběžným dosadbám. Rozpad historické kompozice je znatelný zejména v západní části parku.

Dějiny parku

Základní informace o založení a historickém vývoji Žižkovských sadů je možné čerpat ze současné a dobové literatury, dobového tisku a ze zápisů Okrašlovacího spolku Hradce Králové.

Historickou podobu parku je možné poměrně věrohodně interpretovat kromě výše zmiňovaných zdrojů i prostřednictvím historických zahradních plánů, na základě urbanistických plánů města a prostřednictvím četného ikonografického materiálu.

Žižkovské sady byly založeny činností okrašlovacího spolku na bývalé ploše vojenského cvičiště pod severním svahem s opěrným systémem zdí starého města (pod jejich zahradami) a pod částí areálu kostela sv. Jana Nepomuckého. Tomuto místu se v době existence hradecké pevnosti říkalo „Pod Pekhaussem“. Hostovaly tam také cirkusy, kočovná varieté a počátkem školního roku tam býval studentský trh s učebnicemi.¹⁶ V době bourání hradeb (od roku 1896) se místo nazývalo Žižkovo náměstí. Tento název neslo místo ještě dlouho poté a pod stejným názvem byly založeny i sady.

Žižkovské sady vznikaly podle plánů zahradního architekta Františka Thomayera.¹⁷ S jejich budováním se započalo v roce 1904 vyčištěním pozemku a výstavbou cest.¹⁸ Zakládání parku systematicky pokračovalo během roku 1905, kdy bylo vysazeno na 65 listnatých a jehličnatých stromů, 56 šlechtěných keřů, 970 různých křovin, 280 břečťanů a dalších 1 178 keřů z lesních školek. Dílčí dosadby a přesadby probíhaly také v následujících letech. Park byl podle zápisu o činnosti okrašlovacího spolku za rok 1906 v tomto roce dokončen.¹⁹

V roce 1910 byly Žižkovské sady obohaceny o výtvarné prvky v podobě ozdobných váz.²⁰ Není ovšem jisté, zda se mělo jednat o čtyři vázy na podstavcích schodišť klesajících k bazénu.²¹ V pramenných zdrojích se následně objevují informace o standardní údržbě parku s dílčími dosadbami dřevin.²²

Škody ve všech městských parcích způsobené vlivem živelní pohromy jsou zdůrazňovány

v roce 1929. Práce na dosadbách tehdy vedl vrchní městský zahradník Josef Votava.²³

Na ose Pospíšilovy třídy v Žižkovských sadech byl 25. června 1933 odhalen pomník náměstka starosty Ladislava Jana Pospíšila, „osvoboditele města z pout hradebních“, od akademického sochaře Josefa Škody a architekta Jana Rejchla. Město jím uctilo památku jednoho z nejzasloužilejších mužů, ideového předchůdce Františka Ulricha.²⁴ Bronzovou sochu vysokou 225 cm na válcovitém soklu ze světlé švédské žuly odlila firma Barták v Praze-Hrdlořežích.²⁵

V první polovině 20. století přibyla v parku otevřená zahradní besídka, která byla umístěna na příčné kompoziční ose parku pod opěr-

■ Poznámky

16 Tomáš Rejl, *Hradec Králové – historické pohlednice 1892–1920*, Hradec Králové 1999.

17 Archiv map a plánů Národního zemědělského muzea Praha (dále jen AMP NZM), OF František Thomayer, inv. č. 22/V/Z/20 a inv. č. 21/V/Z/20.

18 Ze zápisu valné hromady okrašlovacího spolku konané dne 18. února 1905, SOKA Hradec Králové (pozn. 11). O záměru vybudování parku informoval také hradecký tisk (*Ratibor* XII, 1905, č. 39, 30. 9. 1905).

19 Zpráva jednatele o činnosti spolku za r. 1906, podaná na valné hromadě, která konala se dne 20. dubna 1907. SOKA Hradec Králové (pozn. 11).

20 Protokol výborové schůze konané dne 9. května 1910. SOKA Hradec Králové (pozn. 11).

21 Vázy, které jsou dnes v parku, se na dobových snímcích objevují až od roku 1948.

22 Protokol schůze výborové konané dne 21. dubna 1914. SOKA Hradec Králové (pozn. 11).

23 Louda (pozn. 12).

24 Karel Mlynář – Josef Kaňka, *Hradec Králové. Přehled desetileté práce 1924–1934*, Hradec Králové 1934.

25 Odhalení pomníku Lad. J. Pospíšila v Hradci Králové, *Osvěta lidu*, 1933, č. 48, 24. 6. 1933, příloha, s. 2.

5

Obr. 5. Bronzová socha Ladislava Jana Pospíšila od akademického sochaře J. Škody a architekta J. Rejchla instalovaná ve východní části parku v roce 1933. Na podstavci je uvedeno „osvoboditel města z pout hradebních“. Foto: Roman Zámečník, 2015.

Obr. 6. Pískový pomník Jana Žižky z Trocnova od akademického sochaře J. Duška a akademického architekta J. Hejtmána. V souvislosti s jeho odhalením v západní části parku roku 1971 došlo k přejmenování Klicperových sadů na Žižkovy sady. Foto: Roman Zámečník, 2015.

6

man.³⁰ Park dostal současné jméno Žižkovy sady až v červnu 1971, kdy tam došlo ke slavnostnímu odhalení pískovcového pomníku Jana Žižky z Trocnova³¹ od akademického sochaře Josefa Duška a akademického architekta Josefa Hejtmána.³²

Významnější stavební úpravy probíhaly poté v průběhu 70. let 20. století, kdy byl rekonstruován a dostavován systém teras a opěrných zdí se schodišti tvořící hranu jižní části parku. Zbytky tzv. horní zdi (západní část opěrných konstrukcí a teras) byly odstraněny v souvislosti s asanací městských domů, která probíhala od 60. let 20. století. Dolní městská zeď byla ve své velké části rekonstruována v závěru 80. let.³³

Informace z nedávné historie zmiňují větrnou smršť ze srpna roku 2000, po níž muselo být pokáceno 113 poškozených stromů, tedy takřka polovina z tehdejších 256, které tvořily stromové patro parku. Nejvíce byla výraty poškozena západní a jihovýchodní část, různým způsobem však byly poškozeny i další dřeviny v parku.³⁴ Od té doby probíhají průběžné dosadby stromového patra.³⁵ V roce 2001 proběhla výsadba stromů dle zpracovaného projektu. Dosázeny byly listnaté i jehličnaté dřeviny. Od roku 2007 do roku 2012 bylo vysazeno dalších 18 nových stromů.³⁶

Po roce 2000 byly realizovány stavební úpravy západní části teras a zdí u Adalbertina. V první etapě byla provedena stabilizace opěrného systému. Součástí byly rovněž bourací práce systémově likvidující tehdejší destruované víceramenné schodiště a 3. opěrnou zeď. Druhá etapa zahrnovala stavbu nového schodiště spojující spodní úroveň (Žižkovy sady) a horní terasovou úroveň u Městské hudební síně. Součástí bylo částečné řešení pozem-

ních komunikací (pěších tras), technické prvky (zídky) a sadové úpravy. V řešeném prostoru byly navrženy nové silnoproudé elektrorozvody a veřejné osvětlení. Práce proběhly podle projektu z roku 2005.³⁷

V březnu 2011 došlo k destrukci části dolní městské zdi mezi č. p. 81 a Adalbertinem.³⁸

Jednou z posledních významnějších stavebních akcí byly rekonstrukce centrálního bazénu (2010) s přílehlou sítí mlatových cest.

V roce 2015 byla realizována řada specializovaných průzkumů a analýz (pedologické, hydrogeologické, inženýrsko-geologické a stavebně-historický) jako součást předprojektové přípravy obnovy parku.

■ Poznámky

26 Viz analýzu historických leteckých snímků. Besídka byla z parku odstraněna po roce 2000. S vysokou pravděpodobností nešlo o historickou stavbu z první poloviny 20. století, ale o novější objekt postavený na místě historické besídky, která se nedochovala.

27 Aleš Doubrava, Ulicemi města Hradce Králové, *Zprávy Městského národního výboru v Hradci Králové* XI, 1970, s. 9–12.

28 Osobní korespondence Františka Ulricha (dopis ze dne 5. 1. 1921), SOKA Hradec Králové, OF František Ulrich.

29 Fotoarchiv Muzea východních Čech v Hradci Králové.

30 Doubrava (pozn. 27).

31 Socha měla být osazena už mezi válkami, jejím autorem měl být též Josef Škoda; po válce se v osazení angažoval Zdeněk Wirth.

32 Martina Vítková, Dva palcáty, tři pavězy, kalich a nepřemožitelný: příběh dvou soutěží na sochu Jana Žižky z Trocnova pro Hradec Králové, in: *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost*, Hradec Králové 2011, s. 221–236.

33 Blíže viz Jiří Slavík, Hradec Králové. *Městské hradby – severní úsek*, Stavebně-historické posouzení, Hradec Králové 2012. Uloženo v sídle NPÚ, ÚOP v Josefově.

34 Před větrnou smršťí byla stávající skladba dřevin zaznamenána inventarizací dřevin. Součástí bylo vyhodnocení dendrologického potenciálu objektu. Pavel Šimek, *Hodnocení dendrologického potenciálu*, Hradec Králové, Uherský Brod, prosinec 1999, červenec 2000. Archiv odboru hlavního architekta Magistrátu města Hradce Králové.

35 Kateřina Čápková, *Návrh úpravy vybraného systému městského prostoru bývalého hradebního okruhu Hradce Králové* (bakalářská práce), Ústav zahradní a krajinné architektury, Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, Lednice 2010.

36 Technické služby Hradce Králové. E-mailová komunikace ze dne 10. 8. 2015.

37 Archiv odboru hlavního architekta Magistrátu města Hradce Králové. Hradec Králové – Severní terasy (I. a II. etapa) – Severozápadní sektor. Podle podkladů od profesních specialistů zpracoval Jiří Petera (HIP, soukromá kancelář pro průzkum a inženýrskou činnost), říjen 2005.

38 Podrobně viz Slavík (pozn. 33).

ným systémem teras s výhledem na centrální bazén.²⁶

V polovině 20. století byl park přejmenován na Klicperovy sady podle spisovatele Václava Klicpery, který žil ve městě do roku 1846.

Součástí parku nebyla do poloviny 50. let 20. století zdí ohrazená zahrada biskupského kněžského semináře v jeho jihozápadní části. Tzv. seminářská zahrada byla přístupná pouze po schodišti od města. V roce 1875 v ní pod divadlem postavil Josef Štandera divadelní arénu.²⁷ Úpravy v tomto prostoru řešil již od 20. let 20. století Leopold Batěk. Tyto úpravy nebyly pravděpodobně realizovány.²⁸ Během let se nicméně měnila hlavně tato partie, která se od 50. let 20. století stala součástí parku. První plány na úpravu prostoru pocházejí už z roku 1955, kdy zde měla být umístěna pavilónová restaurace. Návrh sadové úpravy v Hradci Králové při tř. Československé armády od Oldřicha Komárka nebyl ovšem realizován.²⁹ Pořízený plán souviselo se zamýšleným osazením sochy Jana Žižky.

V roce 1968 bylo vybudováno schodiště spojující Klicperovy sady se starou částí města a ústící v Radoušově uličce u Klicperova divadla. Projektanty byli Václav Rohlíček a Jan Ze-

Analýza a interpretace historického vývoje objektu

1. Písemné prameny

Rozborem písemných pramenů bylo možné doložit základní data týkající se vzniku a vývoje Žižkových sadů. K zahájení prací v roce 1904 se dochovalo několik zpráv. V zápisu z valné hromady okrašlovacího spolku konané v únoru 1905 se například píše: „Na náměstí Žižkově za shořelými kulnami kvůli krytí zdi vysázené křoviny, a sice dle plánu budoucího parku, což stálo mnoho práce a to tím jelikož od pradávných časů ze sousedních zahrad bylo mnoho cihel, kamení a jiných věcí napadáno; na témže místě zhotoveny cesty a naset trávnik.“³⁹ V souvislosti s probíhajícími přípravnými pracemi byli nabádáni také majitelé zahrad nad Žižkovým náměstím, „aby úpravou svých zahradek rozkládajících se nad Žižkovým náměstím přispěli k okrase parku, jenž pod nimi bude založen.“⁴⁰ V průběhu roku 1905 byla vysazena činnost okrašlovacího spolku podstatná část stromů a keřů budoucího parku. „Vysadili jsme: (...), Žižkovo náměstí: 14 vysokokmenných šlechtěných hlohů, 4 jasany s aucubovým listem, 2 americké jasany, 6 jilmů, 6 pivoňek, 2 phloscy, 3 javory silné, 3 silné jilmy, 20 Caragan silných, 1 hloh silný, 1 Prunus triloba, 970 kusů různých křovin, 280 brečtanů, 3 Pterocaria, 2 Abies concolor violacea, 4 Siringa pekinensis, 4 Azalea molis, 8 divokých kusů vlna, 9 šlechtěných Syringa, 5 šlechtěných buků, 3 Cornus Späthi, 10 zvláště silných ořešin, 1 Abies Alcociarna, 1 Picea viminalis, 3 Chamaecyparis pisifera aurea, 2 Picea investra (inversa), 2 Chamaecyparis Lavsoniana, 2 nízké šlechtěné hlohy, 2 Doronicum, 2 Tsuga canadensis. Z lesní školky bylo dodáno: 1178 různých keřů, které se též na Žižkově nám. vysázelo.“⁴¹ Návrh květinových výsadeb tehdy provedl městský zahradník František Valeš. „Pan řed. Novák připomíná, že O. sp. převzal na se úlohu pořídit květinovou výzdobu v sadech na Žižkově, a že pan Valeš vypracoval k nim již přibližný plán. P. Valeš naznačuje jej asi tak, jak učinil to v poslední schůzi výborové.“⁴² Ze zápisů také plyne, že v roce 1906 byl park dokončen: „Žižkovy sady byly v tom roce založeny a spolek okrašlovací vzal úlohu na sebe osázeti veškeré květinové skupiny.“⁴³ V roce 1906 bylo pod vedením Františka Valeše vysazeno: „3870 Begonia Vernon, 1530 Begonia Regina, 1208 Begonia gracilit rosea, 980 Begonia gracilis alba, 800 begonií hlíznatých, 524 kanny, 469 pelargonii, 100 Lobelia, 96 Kochii, 900 Tobratum, 24 Funkia, 8 Dactylis, 8 Slimus.“ Dále bylo doplněno „810 různých druhů Begonia, 20 silných exemplářů Dracaena, 2 Vavřínové stromy, 2 vavřínové jehlance a velké exempláře 4 Jucca. 11355 vysazeno

úhrnem na Žižkově náměstí. Veškeré práce řídil z ochoty zahradník F. Valeš. Domnívám se, že za vzácnou ochotu tou zaslouží si upřímné díky spolku.“⁴⁴

Okrašlovací spolek zajišťoval periodické osazování záhonů také v následujících letech.⁴⁵ „Jako loni, přejal i letos Okr. spolek na se úlohu pořídit květinovou výzdobu v sadech na Žižkově nám. Všechny tyto práce vyžadují velikého nákladu, a která loni všeobecně se líbila a svým ladným uspořádáním velkoměstským dojmem zvláště na cizí návštěvovatele Hr. Kr. působila.“⁴⁶

Požadavek na větší reprezentativnost a bohatší působení záhonů v Žižkových sadech vyvrcholil v roce 1908. „Aby jarní květena v sadech na Žižkově byla bohatší, navrhuje pan Podhora dále, aby na jednotlivá pole střídavě vysázeny byly hyacinty, na jiná krokusy nebo scylly, po případě tulipány.“⁴⁷ Následně byly výsadby jarních hlíznatých a cibulnatých rostlin, včetně dvouletků, také provedeny. „Minulého podzimu pak vysázeno bylo na záhony cibulí hyacintových a krokusových, mimo macešky, aby z jara skýtaly záhony pohledu co nejkrásnějšího. Náklad však na tyto květiny nesla sama obec.“⁴⁸ Ve stejném roce okrašlovací spolek zakoupil 4 dračince (Dracaena) a různé palmy, které byly dále podle potřeby městským zahradníkem množeny. V témže roce byly také pro park zakoupeny velké agáve, „které rozměry svými v sadech na Žižkově budily všeobecnou pozornost.“⁴⁹

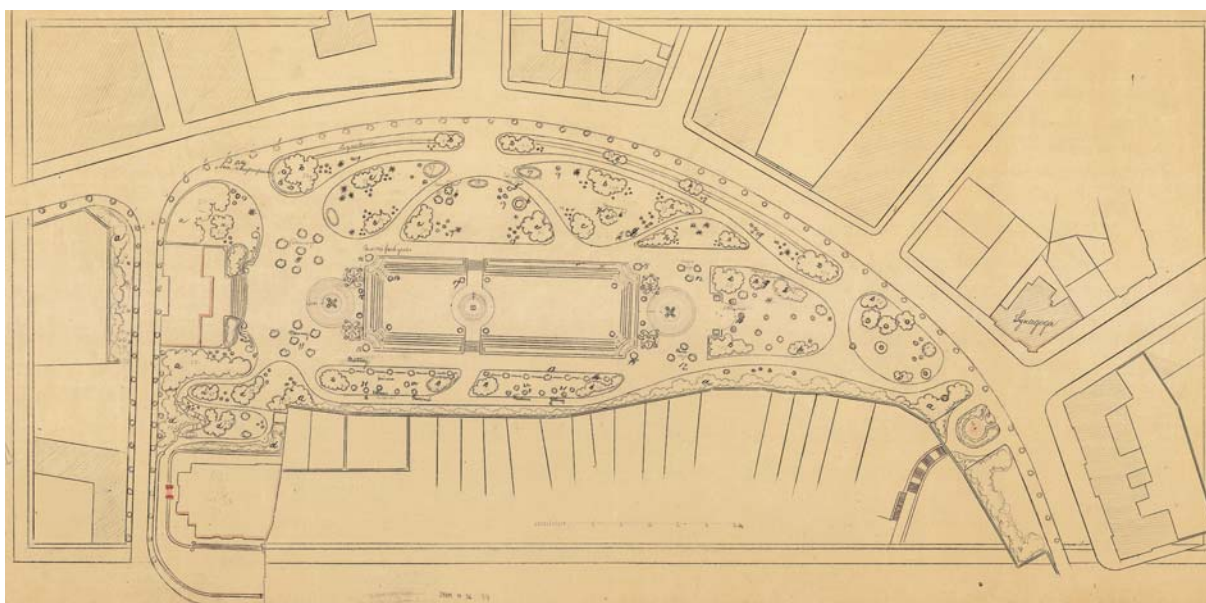
Osobnost Františka Thomayera je v zápisech zmiňována v roce 1910. „Předseda zahájením schůze oznamuje, že dostal spolkem program čes. Zahradnicko-ovocnické výstavy, která pořádána být má v září a říjnu 1910 na výstavišti v Královské Oboře v Praze spolu s vyzváním k účastnictví. Výbor souhlasí s návrhem předsedy, aby Okrašlovací spolek v oddělení IV. téže výstavy vystavil plány parku na Žižkově, které jsou již provedeny a zároveň výrokem města, aby vystavilo plány vypracované vrchním zahradníkem p. Thomayerem, které dosud provedeny nejsou.“⁵⁰ Ze zápisů následujících plyne, že plány byly pro tuto významnou výstavu do Prahy zapůjčeny. V témže roce měly být v parku instalovány ozdobné vázy. „Předseda dopisem poděkuje (...), zároveň pak požádá, aby dohotovení ozdobných vás pro park na Žižkově bylo urychleno, aby pochlubit se jimi mohlo město naše o sjezdu, jenž konati se má v srpnu t.r.“⁵¹ Předseda oznamuje dále, že do sadů na Žižkově pořízeny byly 2 vkusné dřevěné tabulky (jaké byly na výstavě květinové v Nové Pace) s nápisy: „Nepěstovals, nesázels, v cizím sadě nečesej“ a „Květina cítí jako ty – nethej, nešlepej!“⁵²

Informace o výsadbách a dílčích úpravách

v Žižkových sadech se poté objevují také v zápisech v následujících letech.⁵³

■ Poznámky

- 39** Zápis valné hromady okrašlovacího spolku konané dne 18. února 1905. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 40** Protokol schůze výboru konané dne 6. března 1905. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 41** Valná hromada okrašlovacího spolku konané dne 17. března 1906. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 42** Valná hromada okrašlovacího spolku konané dne 17. března 1906. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 43** Zpráva jednatele o činnosti spolku za r. 1906, podaná na valné hromadě, která konala se dne 20. dubna 1907. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 44** Zpráva jednatele o činnosti spolku za r. 1906. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 45** V roce 1907 bylo pro výsadbu záhonů spotřebováno: „1472 sazenic pelargónií, 2600 begonií, 2000 lobelek, 400 Tagetes, 80 naninek, 70 Kochií. Mnoho bylo vysázeno kanen na největší kruhové záhony, které však spolek kupovati nemusil, ježto o jejich zachování přes zimu z ochoty postaral se zesnulý člen výboru zahradník p. František Valeš (Zpráva o činnosti spolku za rok 1907, kterou přednesl jednatel na valné hromadě konané dne 16. března roku 1908. SOKa Hradec Králové (pozn. 11)).
- 46** Zpráva jednatele o činnosti spolku za r. 1906, podaná na valné hromadě, která konala se dne 20. dubna 1907. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 47** Protokol valné hromady konané dne 16. března 1908. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 48** Zpráva o činnosti spolku za rok 1908, kterou přednesl jednatel na valné hromadě konané dne 23. dubna 1909. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 49** Zpráva o činnosti spolku za rok 1908, kterou přednesl jednatel na valné hromadě konané dne 23. dubna 1909. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 50** Protokol schůze výboru konané dne 19. listopadu 1909. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 51** Protokol výborové schůze konané dne 9. května 1910. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 52** Protokol schůze výborové konané dne 10. června 1910. SOKa Hradec Králové (pozn. 11).
- 53** Např. v roce 1914: „Na Žižkově náměstí byly veškeré záhony osázeny maceškami, pomněnkami, sedmikráskami, tulipány, počtem přes 20.000 kusů, jehličnatých stromů skupina byla 5 druhů rozmnožena a jedna Wellingtonia gigantea (Sequoiadendron giganteum) byla odjinud tam přesázena. Ve skupině té hodláme umístiti kmen araucarovitý, který velmi trpí před parkem důstojnějším.“ (Protokol schůze výborové konané ze dne 21. dubna 1914.) SOKa Hradec Králové (pozn. 11). V roce 1915: „V úpravě cesty na severních hradbách bylo na podzim pokračováno a podařilo se cestu zřídit na jaře celou až k Labi. Letos v zimě navezen na ni písek se šterkem labským i konečně byla uvalena a vedle cesty vysazeno 40 třetího šlechtěných.“ (Protokol valné hromady spolku pro okrašlování a ochranu domoviny v Hradci Králové dne 4. května 1915.) SOKa Hradec Králové (pozn. 11).

7

Obr. 7. František Thomayer, půdorysný návrh parku na Žižkově náměstí v Hradci Králové, nedatováno. Předmětem návrhu nebyl prostor opěrných teras městských domů na jihu ani jeho nynější část na západě, kde byla do poloviny 20. století zdi obrazená seminářská zahrada. AMP NZM, OF František Thomayer, inv. č. NZM/21/V/Z/20. Reprofoto: Národní zemědělské muzeum, 2013.

2. Dobová literatura

V historickém tisku jsou nejčastěji Žižkovy sady označovány jako typ francouzské ozdobné zahrady na rozdíl od nedalekých Jiráskových sadů, které byly popisovány jako anglický typ parku. „Vedle obou rozsáhlejších sadů – starého vojenského sadu dnešních Jiráskových sadů, pěstovaných většinou slohem anglickým a Žižkových sadů, založených jako francouzská ozdobná zahrada – má město četné jiné menší sady a sadové úpravy.“⁵⁴

O Thomayerově autorství se objevují zprávy také v dobovém hradeckém tisku.⁵⁵

Rozsáhlejší dosadby v Žižkových sadech je možné předpokládat po roce 1929, kdy „tuhé mrazy v roce 1929 a následující smršť červencová nadělaly těžké škody v sadech a stromořadích města Hradce Králové.“⁵⁶ Dá se předpokládat, že druhová pestrost Žižkových sadů nebyla po těchto zásazích ochuzena, ba naopak. Dobový tisk z konce 40. let 20. století zmiňuje v souvislosti s dendrologickou skladbou Žižkových sadů cizokrajné stromy, které se v pěstování osvědčily. Jmenovitě jsou uváděny ořešáky černé (*Juglans nigra*), jinan dvoulaťový (*Ginkgo biloba*) a na východní straně

klášterní budovy vysazená linka z platanů východních (*Platanus orientalis*).⁵⁷ Jiný článek z roku 1970 naopak zmiňuje, že v „okolí Pospíšilova pomníku je kruhová skupina ořešáku černého, jinak botanicky nejsou nijak vzácné, mají běžné druhy porostu, právě tak jako bývá lá seminářská zahrada.“⁵⁸

3. Zahradní plánová dokumentace

Kompoziční podobu Žižkových sadů, charakteristickou rozvržením hmot porostů, solitér a kompozičních detailů, včetně druhového složení, stanovil na začátku 20. století František Thomayer v půdorysném návrhu parku, který byl vytvořen ve dvou variantách. Varianty se od sebe odlišují pouze v několika dílčích aspektech. První varianta⁵⁹ je vyhotovena s poměrně vysokou podrobností a postihuje také dekor (výšivky) některých ornamentálních záhonů na parteru. Jednotlivé navržené skladební prvky kompozice jsou v plánu opatřeny číselnými značkami, ke kterým byla vytvořena legenda použitých prvků, která bohužel není součástí plánu. Z tohoto důvodu nelze v současnosti s dokonalou přesností interpretovat Thomayerem navržený sortiment dřevin.⁶⁰

Ústřední bod jeho návrhu tvoří typický travnatý parter položený v podélné ose. Podle první varianty měl být počátek osy ve středu budovy situované na západě. Ke stavbě blíže nespecifikované budovy nedošlo. Konečnou úpravu této části zachycuje druhá varianta.⁶¹ Výslednou změnou došlo k doplnění pláště dřevin podél zdi oddělující zahradu od seminářské, umístění centrálního odpočívadla a zřízení

okružní cesty. Na západní straně parku se pohledová osa plynule ztrácela ve vegetaci, resp. byla ukončena v centrálním odpočívadle.⁶²

Příčná pohledová osa dispozice parku byla Thomayerem vyvedena z parku, pokračovala středem ulice Křížovnická (dnes Opletalova) a byla ukončena hrotem bastionu zanikajícího městského fortifikačního opevnění. Této, můžeme říci, hlavní ose byla podřízena dispozice parku. Osa počínala na jeho jižním okraji a pokračovala přes centrální bazén průhledem ve vegetaci. Podle druhé varianty vycházela tato osa z dvouramenného schodiště na severní opěrné zdi.⁶³

■ Poznámky

⁵⁴ Louda (pozn. 12).

⁵⁵ Ratibor (pozn. 18).

⁵⁶ Louda (pozn. 12).

⁵⁷ Stanislav Kadečka, *Hradec Králové*, Hradec Králové 1948.

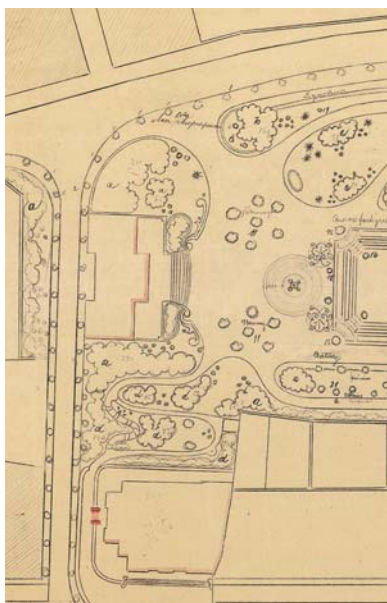
⁵⁸ Doubrava (pozn. 27).

⁵⁹ AMP NZM Praha, OF František Thomayer, inv. č. NZM/21/V/Z/20.

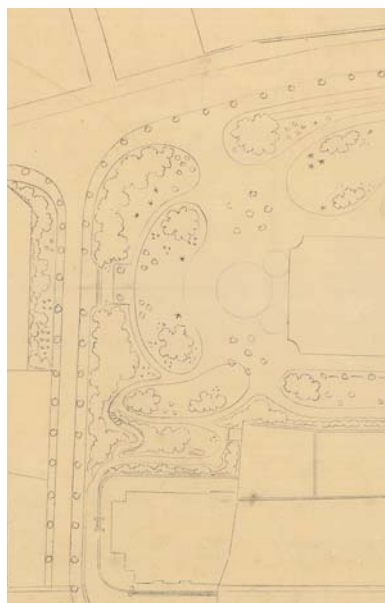
⁶⁰ Prvky, které nebyly popsány Thomayerem přímo v plánu, je možné interpretovat na základě dalších poměrně bohatých archivních zdrojů, případně je možné vycházet z referenčních příkladů jiných jeho návrhů a realizací.

⁶¹ AMP NZM Praha, OF František Thomayer, inv. č. NZM/22/V/Z/20.

⁶² Z analýz nevyplývá, že by mohla být kompozičně svázána např. s některou z významnějších městských budov, i když se na fotografiích z doby krátce po založení parku často uplatňuje průčelí a kupole synagogy.

8a

8b

Obr. 8. Srovnání dvou variant půdorysného návrhu parku od Františka Thomayera – výřez zachycuje západní část s rozvržením vegetační úpravy. 8a – nerealizovaná varianta č. 1 (viz obr. 7). 8b – realizovaná varianta č. 2. AMP NZM, OF František Thomayer, inv. č. NZM/22/VIZ/20. Reprofoto: Národní zemědělské muzeum, 2013.

Ústřední prvek kompozice – zahlobený parter – byl položen na křížení podélné a příčné osy. Na všechny čtyři strany od něj byly navrženy jednotlivé skupiny dřevin, které v budoucnu vytvořily znatelné pocitové rozhraní mezi sluncem zalitým volným parterem a stinnou vegetací po obvodu.

Ze zahradního plánu jsou dobře patrné některé kompoziční detaily parteru. Výraznou výtvornou úlohu měly zajišťovat bohaté sezónní záhony po obvodu. Parter byl oživen dostatečně širokými symetrickými schodišti klesajícími k bazénu. Podle plánu měl být po celém obvodu zahlobení, mezi promenádní cestou a terénním zlomem, veden úzký rabatový záhon, jehož rohy byly vklenuty dovnitř. Tím byl vytvořen prostor pro kompoziční akcenty v podobě symetrické výsadby čtveřice sloupovitých dubů, v plánu popsanych jako „*Quercus fastigiata*“. Snížená rovná plocha travnatého parteru měla být v rozích akcentována symetrickou výsadbou tvarovaných dřevin. Podle dobových fotografií šlo o kuželovité tvary. Symetricky bylo akcentováno také schodiště klesající k bazénu. Kratší strany parteru byly zdůrazněny velkými symetrickými záhony na půdorysu kruhu. Dle patrných vrstevnic měly být záhony výrazně

konvexní. Na jejich vrcholu měl být vytvořen podstavec pro nádobové květiny. V těsném kontaktu s hlavními kruhovými záhony byly navrženy dva menší, položené na každé ze stran parteru. V návrhu je dobře patrná jejich navržená ornamentální výzdoba, která však nebyla dle plánu nikdy realizována. Na západní straně parteru byla za obvodovou komunikací navržena zpevněná plocha (odpočívadlo).

Symetrickost parteru se promítala také do částí výsadeb v jeho bezprostředním okolí. Na východním okraji parteru byly ve zpevněné ploše navrženy dvě skupiny po sedmi a šesti kusech *Pterocarya fraxinifolia*. Na protilehlém okraji parteru to byla symetrická výsadba trojice blíže neurčených stromů.⁶⁴

Podél jižní hranice parteru, mezi obvodovou cestou parku a promenádní cestou, byla navržena řada na kmínku pěstovaných hlohů, které měly být propojeny girlandou⁶⁵ z *Parthenocissus*. Propojení hlohů girlandou nebylo realizováno. Zbývající výsadby v této části měly být složeny z keřových skupin a z rozvolněných skupin stromů. Clonu proti soukromým terasovým zahradám na jihu měly vytvořit výsadby z *Ulmus* a *Fraxinus*. Za obvodovou cestou byl navržen souvislý pás keřů. S vysokou pravděpodobností šlo také o popínavé keře, které porůstaly opěrné zdi teras.

Rozložení porostů a trasování cest v severní části parku mělo symetrický charakter. V jejím centru, blíže k ulici se sbíhaly jednotlivé komunikace, čímž byl vytvořen hlavní nástupní prostor parku, který byl podpořen osovým navázáním na ulici Křížovnická. Po stranách průhledu

byly nejbližší parteru navrženy dvě smíšené skupiny dřevin, jejichž symetrickost spočívala pouze v převažujícím rozložení hmot. Volba sortimentu již symetrii postrádala kromě dvou větších keřových skupin a rozvolněné výsadby dřevin. V ose průhledu byl navržen oválný květinový záhon. Na křížení cest byly položeny dva symetrické květinové záhony.

Po obou stranách průhledu byly rozloženy jednotlivé skupiny dřevin a solitéry. Dle použitých značek lze usuzovat, že šlo o listnaté i jehličnaté dřeviny, což bylo potvrzeno historickými vyobrazeními. Navržený prvek je označen vědeckým názvem pouze v jednom případě – skupina na východě z *Elaeagnus angustifolia*.

Mezi vozovkou a obvodovou komunikací parku byl navržen živý plot z *Ligustrum*, který byl v několika bodech přerušen skupinovou výsadbou keřů. Po obvodu vozovky (ulice Československé armády) bylo plánováno stromořadí nižších forem alejových, pravděpodobně kulovitých stromů.

Zužující se východní část parku je v návrhu řešena volnou úpravou s několika přímými vstupy z ulice. Plocha měla být osázena keřovými a stromovými skupinami a solitérami, jehličnatými i listnatými dřevinami. Názvem je označena pouze jedna skupina, která měla být vysazena z *Hippophae rhamnoides*. Na plánu zaujme poměrně detailně zpracovaný prostor proti synagoze v ose schodiště.

Z analýzy Thomayerových plánů je dobře patrný provoz v parku, který měl charakter reprezentativní promenády, což vyplývá také z rozboru dobových vyobrazení.⁶⁶

4. Dobová fotografie

Prostřednictvím dobových fotografií bylo možné analyzovat park chronologicky od doby krátké po jeho založení až po plnou funkčnost, včetně následujícího rozvoje kompozice. Nejstarší dobové fotografie zaznamenaly situaci

■ Poznámky

63 Schodiště bylo následně realizováno v novodobě formě až v druhé polovině 20. století.

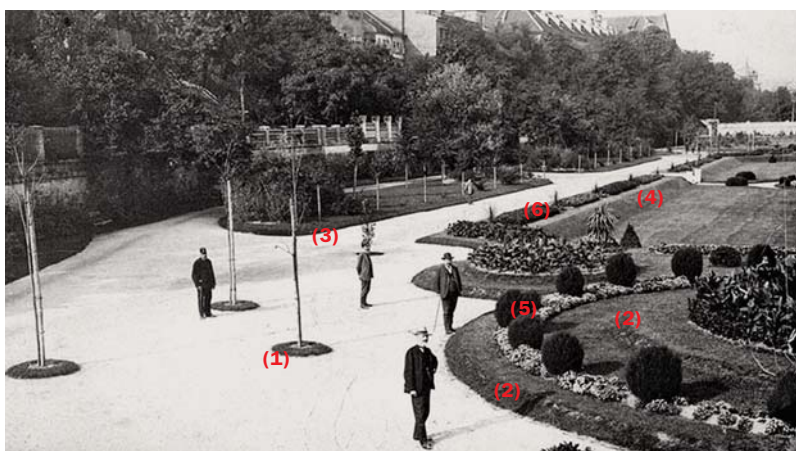
64 Dle inventarizace z roku 2000 šlo o *Juglans nigra* a *Celtis australis*.

65 Jednalo se o propojení květinovou girlandou vedenou např. po řetízku upevněném na opěrných kůlech dvou sousedících, na kmínku pěstovaných stromků. Uprostřed mezi stromky, v místě, kde vodící řetězek dosahoval nejnižší k zemi, byla vysazena rostlina (např. růže), která se následně pnula po řetízku vzhůru ke korunce dřeviny a vytvářela dojem girlandy.

66 Interpretaci plánu Návrhu sadové úpravy v Hradci Králové při tř. Československé armády z roku 1955 od architekta Oldřicha Komárka nebyla s ohledem na to, že jde o nerealizovaný projekt, věnována pozornost.

9

10

místa ještě ve stavu před jeho založením. Z analýzy plyne, že pozemek byl před zahájením stavby parku převážně volný, zastavěný částečně pouze přízemními budovami v jižní části. Stromová vegetace se soustředila zejména po obvodu pozemku. Kolem ulice měla charakter doprovodného stromořadí. Některé starší dřeviny rostoucí na východě byly pojaty do nové úpravy. Historické fotografie dokládají, že park byl podle návrhů Františka Thomayera realizován kombinací obou variant řešení. Vzhledem k tomu, že součástí zahradních plánů není legenda dřevin s výjimkou několika v plánu popsaných jedinců, není možné určit, zda byl také v úplném rozsahu dodržen osazovací plán stanovený Thomayerem. Z dobových fotografií je ovšem zřejmé, že při výsadbě bylo dodrženo celkové kompoziční rozvržení parku – hmoty porostů, stromořadí, solitéry, tvarované akcenty i rozsah a poloha květinových záhonů. Dendrologická skladba v bezprostředním okolí parteru byla realizována dle projektu v plné míře. Cestní síť byla realizována také zcela dle

plánu. Z fotografií zachycujících park nedlouho po realizaci jsou velmi dobře patrné zejména dnes většinou zcela setřené kompoziční detaily (přechody mezi trávníkem a zpevněnou plochou, plasticita záhonů, výškové poměry, sklon terénu včetně květinových detailů – struktury a textury záhonů).

5. Historické pohlednice a jiná vyobrazení

Žižkovy sady se často objevovaly jako předloha pro tisk pohlednic.⁶⁷ Díky tomu se dochovala poměrně početná sbírka dobových vyobrazení, doplňující poznání vývoje parku o barevný aspekt, který není možné studovat z černobílých fotografií. Barevné kontrasty prvků je v některých případech nutné posuzovat obezřetně (efektní přibarvování).

Analýzou tohoto grafického materiálu nebyly odhaleny zásadní rozdíly ve vývoji historické kompozice parku, která byla interpretována na základě zahradních plánů a fotografií.

Vzhledem k absenci podrobných osazovacích plánů výsadby Žižkových sadů nabyla historická

Obr. 9. Pohled na větší část parku Žižkovy sady od severozápadu na dobové fotografii z doby krátce po jejich založení, nedatováno. Fotoarchiv Muzea východních Čech v Hradci Králové, inv. č. HK 07-01803. Reprofoto: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015.

Legenda: 1 – Parter byl akcentován a rytmizován tvarovanými dřevinami. Cestu k centrálnímu bazénu zdůrazňovala symetrická výsadba kulovitých dřevin. Roby parteru byly oživeny dřevinami tvarovanými do jehlanů. 2 – Příčná pohledová osa směřující do dnešní Opletalovy ulice. Osa byla původně ukončena v hrotu zanikajícího bastionu, dnes vybíhá ze středu dvouramenného schodiště s nikou a nástěnou studnou a je ukončena ve vstupním rizalitu budovy lékařské fakulty (vlivem rozrůstání vegetace není již v terénu patrná). Průhledu byla přizpůsobena také výsadba dřevin a polohy květinových záhonů. 3 – Prostorová zpevněná plocha se zahradními lavičkami míněná jako odpočívadlo (dnes zaniklá). 4 – Vnímání prostorového účinku parku bylo ovlivněno také způsobem sečení parterového trávníku (na podélnou nebo na příčnou osu parku). 5 – Centrální bazén byl míněn výhradně jako pohledový prvek kompozice. Přímému kontaktu s hladinou vody bránil souvislý obvodový květinový záhon.

Obr. 10. Pohled na jižní část parku s detaily provedení výsadby od východu z doby krátce po založení parku, nedatováno. SOKA Hradec Králové, sbírka fotografií a pohlednic. Reprofoto: SOKA Hradec Králové, 2015.

Legenda: 1 – Výsadby stromů ve zpevněné (mlatové) ploše. Po výsadbě byl kolem stromů vytvořen trávníkový lem. Kromě estetického působení zabezpečoval zadržování vody při záhlivce. 2 – Zpevněné plochy byly založeny znatelně pod úroveň okolních ploch. Trávník v té době nebyl vnímán jako místo pobytu, ale jako pohledový prvek, stejně jako záhony. Narůstající terénní modelace podpořila vnímání a reprezentační účinek hlavních kruhových záhonů. 3 – Přechod mezi zpevněnou plochou a trávníkem nebyl řešen obrubníkem. Okraje cest se pravidelně ručně odsekávaly (2x ročně). Voda se při deštích nedržela na cestách, ale plynule se vsřebávala. 4 – Důraz byl kladen na precizně provedenou terénní modelaci (sklon zahloubení parteru), která byla po celém obvodu zahloubení stejná. 5 – Osazovací plán záhonů se často měnil (pravděpodobně každoročně). Detail osazení kruhového záhonu, na kterém se rytmicky střídá tmavý cypřišek letní (*Cochia scoparia*) s nízkými rozložitými letničkami. 6 – Detail osazení rabatového záhonu. Záhon byl rozdělen do několika symetrických polí, jejichž osazení se v pravidelném intervalu opakovalo. Záhon byl akcentován v pravidelných rozstupech letněnými tropickými a subtropickými rostlinami (*Agave*, *Yucca*, *palmy*). Mezi záhonem a zpevněnou plochou byl vždy vytvořen trávníkový lem (záhony netrpěly vysycháním, při záhlivce se nesplavoval substrát na komunikaci, apod.).

■ Poznámky

67 Zejména v SOKA Hradec Králové, sbírka fotografie a obrazová dokumentace Hradce Králové a okresu Hradec Králové.

11

12

13

14

Obr. 11. Podélný průhled přes parter od západu na dobové fotografii z 30. let 20. století. V popředí symetrická výsadba *Picea abies* 'Inversa' a litinové lavice s dřevěnou látkovou opěrkou a sedákem. V rozích parteru jsou patrné dobře vyvinuté sloupovité duby. SOkA Hradec Králové, sbírka fotografií a pohlednic. Reprofoto: SOkA Hradec Králové, 2015.

Obr. 12. Tentýž pohled na historické pohlednici z první čtvrtiny 20. století. Na vyobrazení je také patrný obvodový záhon v zahlobené části parteru. SOkA Hradec Králové, sbírka fotografií a pohlednic. Reprofoto: SOkA Hradec Králové, 2015.

Obr. 13. Fotografie zaniklého dřevěného altánu. Altán byl umístěn v příčné ose parku s výhledem na kruhový bazén pod systémem opěrných zdí se schodišti a terasami budovnými od 60. let 20. stol. Fotosbírka NPÚ, ÚOP v Josefově, inv. č. 99438. Foto: M. Kryštof, 1987.

Obr. 14. Dobová pohlednice z roku 1917 s pohledem na západní část parku od jihozápadu s bohatými výsadbami dřevin podél jeho severní hranice. V pozadí dnes neexistující vojenská kasárna. Převzato z: Rejl (pozn. 16).

vyobrazení (pohlednice, fotografie) zásadního významu zejména při interpretaci lokalizace a tvarosloví květinových záhonů a v některých případech také použitého sortimentu. Historické polohy záhonů byly ověřeny rovněž na základě historických leteckých snímků.

6. Historické letecké snímky

S ohledem na jednovrstevnatou kompozici Žižkových sadů založenou v první čtvrtině 20. století, která je v řadě ohledů dochována do současnosti, je její vývoj (vývoj cestní sítě a staveb, hmotový vývoj dřevinného patra a rozsah květinového detailu) možné studovat zejména prostřednictvím leteckých snímků.⁶⁸

Analýza nejstarších leteckých snímků dostupných v archivu Vojenského geografického a hydrometeorologického úřadu potvrdila řadu skutečností doložených rozbohem plánové dokumentace a historických vyobrazení. Cestní síť a zpevněné plochy byly realizovány v rozsahu a trasování stanoveném Františkem Thomayerem. Na snímcích jsou patrné květinové záhony po obvodu parteru i hlavní kruhové záhony. Patrná je dobře zapojená kulisa dřevin po obvodu centrální květnice.

Z uplatnění tzv. superprojekce, tedy překrývání historických plánů a leteckých snímků a porovnávání jednotlivých leteckých snímků v čase, je zřejmé, že největších změn doznalo trasování komunikací. Některé z nich zanikly, jiné byly obnoveny. Dále je z nich patrný podstatný úbytek rozsahu květinových záhonů. Tyto změny je možné identifikovat přibližně od 70. let 20. století.

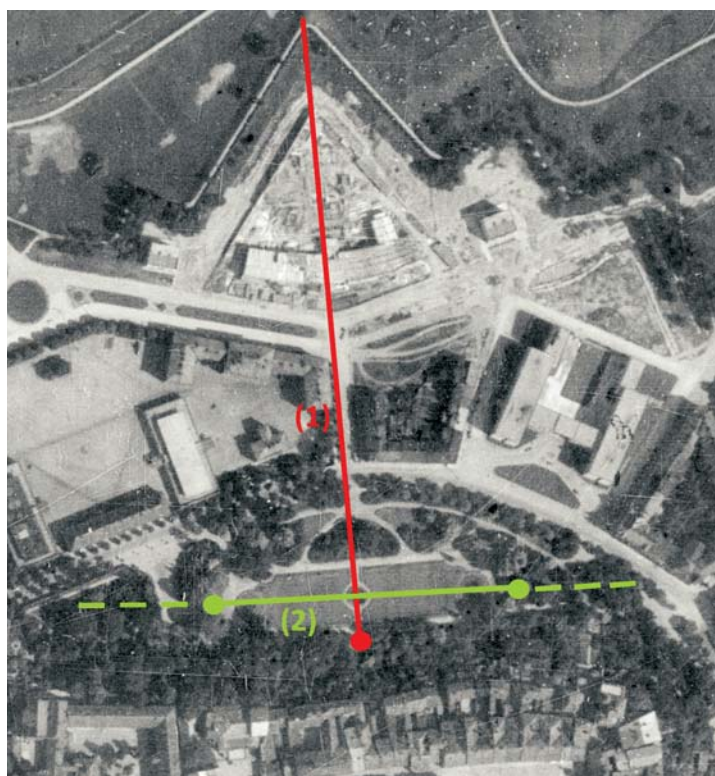
Snahy o obnovu některých prvků kompozice (cestní síť, kruhový bazén) jsou patrné až po roce 2000. Výraznější změny v charakteru kompozice jsou zřejmě hlavně v západní části parku. Došlo tam k podstatnému úbytku kosterních dřevin (rozpad kompozice).

Historická analýza květinových záhonů

Analýzou bylo potvrzeno, že rozsah a lokalizace historických květinových záhonů byly realizovány dle Thomayerova projektu. Po obvodu zahlobeného parteru měly charakter bohatých záhonových rabat s ornamentálním cha-

■ Poznámky

⁶⁸ K analýze vývoje kompozičních poměrů Žižkových sadů (technické i vegetační složebné prvky kompozice) nebyla využita celá dostupná škála historických leteckých snímků, která má svůj počátek v roce 1937 (zahájení plošného leteckého snímkování Československa) a končí v současnosti (cca roku 2014). Pro interpretaci byl zvolen přibližný interval snímkování v rozmezí deseti let (1937, 1946, 1954, 1963, 1973, 1981, 1991, 2000, 2010). Desetiletý interval charakterizuje průměrný časový úsek, po jehož uplynutí se dají očekávat změny, které je možné identifikovat leteckým snímkem (např. zánik části cestní sítě, hmotový vývoj dřevin).

15

16

17

Obr. 15. Analýza historického leteckého snímku parku z roku 1937 se zvýrazněnými kompozičními osami. Letecký snímek poskytl Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad Dobruška, © MO ČR 2015, inv. č. 08584.

Legenda: 1 – Hlavní příčná pohledová osa měla dle druhé varianty Thomayerova plánu svůj počátek ve středu dvouramenného schodiště (k realizaci schodiště došlo až v druhé polovině 20. století). Směřovala přes centrální bazén až na hrot bastionu zanikajícího fortifikačního opevnění. 2 – Podélná osa parku měla svůj počátek na západě, kde byla situována zpevněná plocha s lavicí. Osa byla po zapojení vegetace ukončena v porostu dřevin na východě, resp. ve středu zpevněné plochy (odpočívadla). Na dobových vyobrazeních se v její ose uplatňuje kupole synagogy.

Obr. 16. Letecký snímek Žižkových sadů z roku 1963. Stav po propojení s někdejší seminářskou zahradou na západě (odstraněna její obvodová zeď). Cestní síť je udržována v celém rozsahu, včetně květinových výsadeb. Porosty dřevin jsou plně funkční. Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2015, inv. č. 09488.

Obr. 17. Rozborová analýza: ideální stav zahradního plánu Žižkových sadů (spojená 1. a 2. varianta Thomayerova návrhu) porovnaný se stavem parku zachyceným na leteckém snímku (1973). Podle 1. varianty byla založena převážná část parku, podle 2. varianty část parku na západě. Viz obr. 7 a 8b.

rakterem výsadby. Kruhové záhony v podélné ose byly také náročně osazovány.

Použití konkrétních druhů květin v jednotlivých sezónách bylo charakteristické variabilitou (rozsah a poloha záhonů zůstávaly zachovány). Zvolená forma výsadby se zvlášť nelišila od tehdejšího (první čtvrtina 20. století) standardu ztvárnění květinových výsadby v středoevropských městech. Z tohoto důvodu je poměrně snadné studovat mnoho referenčních příkladů.⁶⁹ Ornamentálním květinovým výsadbám navrhovaným Františkem Thomayerem byla věnována pozornost i v současné literatuře.⁷⁰

V současnosti nejsou k dispozici fyzické doklady o tom, že by podle Thomayerova plánu byly záhony osazovány. Thomayer s jistotou stanovil jejich lokalizaci v prostoru parku.

V době nejvyššího zájmu o Žižkovy sady v průběhu první poloviny 20. století byly záhony z hlediska zvolených životních forem rostlin osazovány jednoletými rostlinami (letničkami – begonie, aksamitníky, lobelky, muškáty, dužnatka, cypřišky letní aj.) z předpěstované sady, dvouletými rostlinami (dvouletkami – macešky, pomněnky, sedmikráska aj.) z předpěstované sadby, cibulnatými a hlíznatými jarními rostlinami (tulipány, hyacinty aj.) i „letními“ hlíznatými rostlinami (kanny, hlíznaté begonie) a doplňovány mediteránními dřevinami pěstovanými v nádobách (vavříny) a tropickými a subtropickými

rostlinami (juka, agáve, palmy aj.) pěstovanými také v nádobách. Cílem bylo zajistit maximální estetické působení záhonů po co možná nejdelší část roku.

V průběhu druhé poloviny 20. století se začaly záhony zjednodušovat do podoby takřka monokulturních výsadby pouze několika druhů letniček. Postupně se zmenšoval i jejich rozsah. Nejříve zanikly oválné záhony za promenádní cestou na západě parteru a záhony v příčném průřezu parku. Následně, pravděpodobně až po roce 1990, přestala být udržována obvodová rabata. V současnosti jsou v poměrně redukované formě každoročně obnovovány hlavní kruhové záhony v parteru.

Historická analýza dendrologické skladby

Rozvrstvení stromového patra Žižkových sadů bylo velmi různorodé a mnohovrstevnaté. Dendrologickou kostru parku tvořila poměrně pestrá skladba listnatých a jehlič-

■ Poznámky

69 Např. obnovený park Michalov v Přerově nebo mnohá lázeňská města a zámecké zahrady.

70 Městský park Michalov 1904–2004, Přerov 2004; Šárka Steinová, František Thomayer – život a dílo zahradního architekta, Praha 2008; Prameny a studie 42. Odkaz zahradního architekta Františka Thomayera, Praha 2009; aj.

18

19

20

21

Obr. 18. Detail úpravy v okolí centrálního bazénu na pohlednici z roku 1907. Na záhonu je po dvojicích vysázen cypřišek letní (*Cochia scoparia*) v kombinaci s dalšími letničkami. Na podstavcích zdůrazňujících schodiště nejsou květinové mísy. SOkA Hradec Králové, sbírka fotografií a pohlednic. Reprofoto: SOkA Hradec Králové, 2015.

Obr. 19. Detail vegetační úpravy podél severního okraje obvodové cesty parteru na dobové fotografii z roku 1964. Květinová rabata jsou zjednodušena do podoby monokulturních výsadeb několika málo druhů letniček. Fotosbírka NPÚ, ÚOP v Josefově, inv. č. 39125. Foto: Farský, 1964.

Obr. 20. Detail letního osazení kruhového záhonu na parteru z doby kolem roku 1915. Ve středu konvexního záhonu spočívá nádoba s agáve, mezi vzpřímenými listy indických dosen (*Canna idica*) prorůstají listy pelargonii, mezi kterými se uplatňují listy lichořeřišnice (*Tropaeolum majus*). Lem je v tomto případě vytvořen pravděpodobně z lobelky (*Lobelia*). Po obvodu kruhu jsou vidět vzpřímené cypřišky letní (*Cochia scoparia*) v kombinaci s kompaktními letničkami. SOkA Hradec Králové, sbírka fotografií a pohlednic. Reprofoto: SOkA Hradec Králové, 2015.

Obr. 21. Fotografie květinových záhonů od východu z doby krátce po založení parku. Na snímku je dobře patrná náročná a precizní práce s terénem. SOkA Hradec Králové, sbírka fotografií a pohlednic. Reprofoto: SOkA Hradec Králové, 2015.

natých stromů, které byly vysazovány soliterně, v zapojených i rozvolněných skupinách. Stromové patro doplňovala bohatá keřová skladba. Keře byly vysazovány také jako solitéry, rozvolněné i výrazně zapojené skupiny. Keře byly pěstovány rovněž v živých plotech, v kmenných formách i jako půdopokryvné a pnoucí.

Z analýzy plyne, že rozvržení hmot porostů a solitér bylo realizováno podle Thomayerova projektu.

Písemné prameny, historické literární zdroje a zahradní plánová dokumentace zmiňují tyto rody a druhy stromů: *Ulmus*, *Crataegus*, *Acer platanoides*, *Fagus sylvatica* 'Atropunicea', *Fraxinus*, *Fraxinus* (americké jasaný) *Juglans nigra*, *Abies concolor* 'Violacea', *Picea abies* 'Inversa', *Chamaecyparis pisifera* 'Aurea', *Chamaecyparis lawsoniana*, *Tsuga canadensis*, *Sequoiadendron giganteum*, *Araucaria araucana*, *Platanus orientalis*, *Ginkgo biloba*, *Pterocarya fraxinifolia*, *Quercus robur* 'Fastigiata'. Další historické druhy stromů byly zjištěny analýzou historických vyobrazení a inventarizací dřevin:⁷¹ *Picea pungens* 'Glaucia', *Tilia cordata*, *Aesculus hippocastanum*, *Acer platanoides*, *Robinia pseudoacacia*, *Juglans cinerea*, *Fraxinus excelsior*, *Fraxinus angustifolia*, *Salix alba* 'Tristis', *Fagus sylvatica*, *Quercus robur*, *Plata-*

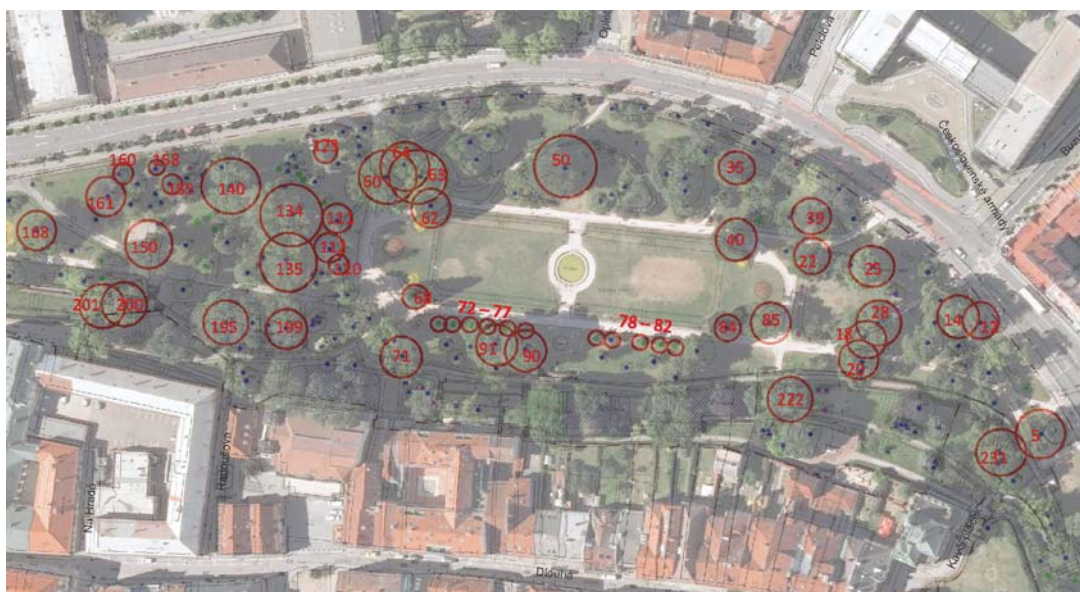
nus orientalis, *Acer platanoides* 'Schwedleri', *Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii', *Acer campestre*, *Fagus sylvatica* 'Pendula', *Larix decidua*, *Pinus strobus*, *Picea abies*.

Keře a keřové skupiny se v parku vyskytovaly v různých variantách. Jako solitéry se uplatňovaly v travnatém parteru, kde šlo o tvarované kulovité nebo kuželovité formy, které akcentovaly parter v rozích v podélné ose a při vstupu na parter (pravděpodobně *Buxus* a *Taxus*). Kmenné tvary keřů byly použity podél cesty lemuující parter na jižním okraji parku (*Crataegus*). Na křížení cest byly použity souvislé záhonové výsadby keřů. V některých případech (výsadby směrem od parteru k severu) měly skupiny víceúrovňový charakter. První patro tvořil zapojený (nižší) podrost keřů, nad kterým byly vysazeny vyšší keře.

Písemné prameny, historické literární zdroje a zahradní plánová dokumentace zmiňují tyto rody a druhy keřů: *Caragana*, *Prunus triloba*, *Hedera helix*, *Syringa pekinensis*, *Azalea mollis*, *Vitis* (divoké víno), *Syringa* (šlechtěná), *Cornus alba* 'Späethi', *Crataegus* (nízké šlechtěné hlo-

■ Poznámky

71 Šímek (pozn. 34).

22

hy), *Elaeagnus angustifolia*, *Hippophae rhamnoides*, *Ligustrum*, *Parthenocissus* a další různé křoviny z lesních školek.

Další druhy byly zjištěny analýzou historických vyobrazení a inventarizací: *Taxus baccata*, *Buxus sempervirens*, *Corylus columna*, *Corylus avellana*.

Rozbor autenticity dřevin

Hlavním cílem této analýzy je stanovení hodnoty dřevin v historické kompozici parku. Tento proces je ovlivněn biologickou podstatou zkoumaného prvku (dřeviny). Autenticita má v případě hodnocení dřevin (živých prvků kompozice) dva aspekty – *původnost (originálnost)* dřeviny v kompozici a *historickou vhodnost* dřeviny.

Atributem originálnosti se posuzuje fyzická existence dřeviny od zvoleného období v minulosti do současnosti. Atributem *historické vhodnosti* dřevin se vyjadřuje schopnost prvku nést princip obsažený v originální substanci. Tento princip může nést (to je specifikum vegetačních prvků) postupně jedna generace rostlin za druhou jako štafetu, pokud byl použit správný taxon na správném místě a byl správně pěstován.⁷²

Při rozboru autenticity dřevin v Žižkovských sadech bylo postupováno v souladu s metodikou zaměřenou na hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče.⁷³ Základním předpokladem pro určení autenticity dřevin byla realizace archivu a terénního průzkumu objektu. Na základě analýzy historického vývoje kompozice parku byly identifikovány dřeviny s výraznou autenticitou, tedy dřeviny nesoucí atribut původnosti (originality) vzhledem k celkové (aktuální)

kompozici objektu. Pro rozbor autenticity dřevin byly použity jako základní materiály dvě Thomayerovy varianty plánů parku (asi 1904). Údaje v nich obsažené byly ověřeny a dále doplněny prostřednictvím dalších historických materiálů. Autenticita převážně části dřevin byla poté určena syntézou taxačních údajů z inventarizací (1999, 2000, 2014)⁷⁴ komparovaných s údaji v archívních materiálech. Zjištěné skutečnosti byly graficky promítnuty do jednotlivých výkresů, ze kterých jsou patrné dřeviny vyznačující se výraznou autenticitou. Některé z vyznačených dřevin jsou nositeli původnosti (originálnosti) a část autentických dřevin odpovídá historické vhodnosti.

Závěr

František Thomayer pro město Hradec Králové projektoval několik veřejných parků. Jsou to ale právě Žižkovy sady, které dokládají charakteristické znaky jeho tvorby.

Prvním Thomayerovým projektem pro Hradec Králové bylo přebudování Důstojnických sadů ležících na soutoku Labe a Orlice (dnešní Jiráskovy sady). Ty byly upraveny jako veřejný park složený z několika odlišně komponovaných kompozičních oddělení. Nástupní část parku pojal Thomayer jako promenádu s centrálním květinovým záhonem, následovalo prostranství s hudebním pavilonem. Za umělým valem navrhl rozsáhlá alpina, formálně členěné rosarium a v nejužším cípu byla založena volná krajinná úprava.

Následoval návrh úpravy parku Ústavu hluchoněmých, který byl postaven v letech 1901–1902. Thomayer zpracoval dva variantní

Obr. 22. Rozbor autenticity dřevin v Žižkovských sadech. Analýza znázorňuje nejhodnotnější dřeviny v parku vzhledem k jejich historické vhodnosti a původnosti v kompozici. Autenticita byla hodnocena podle Pejchal – Šimek (pozn. 72). Podkladem je družicový snímek (ortofoto) parku z roku 2013. (©Seznam.cz © TopGis. Dostupné na <https://mapy.cz>, 2013). Podklad byl překryt výkresem inventarizace dřevin z roku 2014 (Atregia, Šebro, červenec 2014. Archiv odboru hlavního architekta MM Hradce Králové). V rozborových analýzách autenticity byly kromě výsledků z terénních průzkumů použity informace z archívních rozborů objektu (rozbor plánové dokumentace, písemné prameny zmiňující vysazovaný sortiment, dobová vyobrazení aj.).

■ Poznámky

72 Podrobně viz Miloš Pejchal – Pavel Šimek, *Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče*. Koncept pro připomínkování odbornou veřejností. Projekt DF11P0-10W019 – Metody a nástroje krajinné architektury pro rozvoj území (řešitel Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně), Lednice 2012.

73 Ibidem.

74 Z inventarizací plyne, že dendrologický potenciál parku je nízký a dlouhodobě neperspektivní, viz Hedvika Kultová, *Výtvarně architektonická studie rehabilitace městského parku* (diplomová práce), Ústav zahradní a krajinné architektury, Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, Lednice 2012. Z výsledků inventarizace provedené v roce 2000, před rozsáhlejším kácením, plyne, že je dendrologický potenciál parku relativně nízký (34 % dlouhodobě neperspektivních dřevin), což odpovídá použitému sortimentu a době vzniku objektu. Podle tohoto posouzení hrozí v některých částech objektu aktuální rozpad kompozice, viz Šimek (pozn. 34).

Tab. 1. *Soupis dřevin parku Žižkovy sady s vysokou mírou autenticity vztáženě k jejich historické původnosti a vhodnosti. Zpracováno dle Pejchal – Šimek (pozn. 72).*

Tab. 2. *Soupis sortimentu všech dřevin Žižkových sadů k roku 2012. Zpracováno dle Kultová (pozn. 74).*

návrhy na úpravu této zahrady.⁷⁵ Jeden z nich vycházel z formálního členění ploch na jednotlivá oddělení s menším zahloubeným květinovým parterem, situovaným v hlavní pohledové ose vycházející ze zahradního rizalitu budovy. Součástí měla být také menší část řešená volným způsobem. Pro druhý variantní návrh je typický nepravidelný centrální travnatý parter s volně vedenou sítí cest. Po stranách parteru byla vymezena samostatná kompoziční oddělení. Realizována byla první varianta. Park byl ovšem zrušen v 70. letech 20. století.

Podle projektu Františka Thomayera byl ve spolupráci s Janem Kotěrou realizován také park u hradeckého muzea, o kterém podrobně informoval Ladislav Zikmund-Lender.⁷⁶

Teprve v Žižkových sadech však mohl Thomayer, na rozdíl od předešlých parků, rozvinout bohatou kompozici budoucího městského parku.

Ústřední květinový parter (květnice) se zahloubenou vnitřní částí zvyšoval prostorový účinek. Parter byl oživen centrálním kruhovým bazénem s vydatným střikem. Bohaté rabatové záhony po obvodu parteru se proměňovaly v průběhu sezóny vlivem aktuálně kvetoucích jednoletých, dvouletých, cibulnatých nebo hlíznatých květin. V podélné ose parteru byly založeny hlavní kruhové záhony (krupny), jejichž plastický účinek byl podpořen zvýrazněnou terénní modelací a oživen výsadbou nádobových subtropických nebo tropických okrasných rostlin. Parter byl v kompozičních uzlech zvýrazněn stálezelenými tvarovanými dřevinami v podobě kuželů a zaoblených tvarů, které ho zvláště v zimním období obohacovaly. Výrazným vertikálním působením se projevovala zejména čtveřice úzce sloupovitých dubů vysazených v jednotlivých rozích parteru.

Parter byl po obvodu vymezen dostatečně širokou promenádní cestou, z níž se lidé kochali bohatě provedenými kobercovými záhony za zvuku vody tryskající v kruhovém bazénu. Provedení záhonů se každoročně měnilo. Obvodovou promenádní cestu stínily na východním a západním okraji exotické alejové stromy vysazené přímo ve zpevněných plochách. Ne-

■ Poznámky

⁷⁵ AMP NZM Praha, OF František Thomayer, inv. č. 77 / V / Z / 64, inv. č. 78 / V / Z 64 a inv. č. 79 / V / Z / 64.

⁷⁶ Zikmund-Lender (pozn. 9).

Tab. 1.

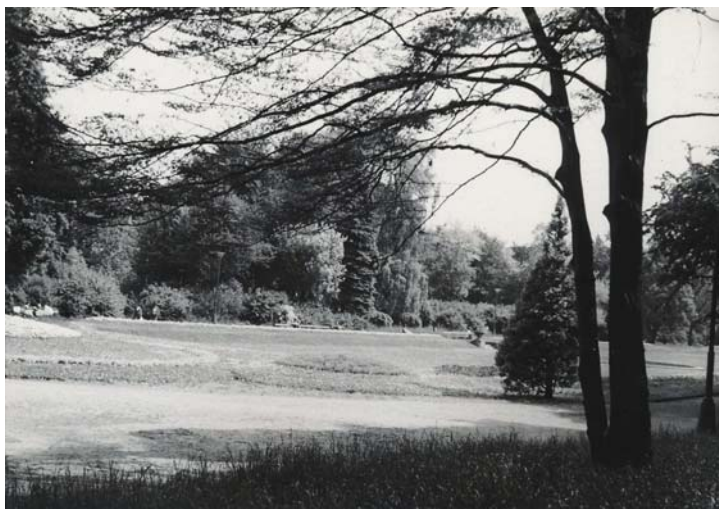
(1)	(2)	(1)	(2)
50	Fagus sylvatica	20	Tilia platyphyllos
60	Juglans nigra	123	Pinus strobus
62	Quercus robur 'Fastigiata'	90	Fraxinus excelsior
63	Juglans nigra	91	Fraxinus excelsior
64	Juglans nigra	85	Juglans cinerea
134	Platanus x hispanica	39	Fraxinus excelsior 'Unifolia'
135	Platanus x hispanica	22	Robinia pseudoacacia
140	Fraxinus excelsior	25	Tilia platyphyllos
111	Fagus sylvatica 'Pendula'	28	Acer platanoides
112	Fagus sylvatica 'Pendula'	72–82	Crataegus x lavalleyi
110	Picea pungens	18	Tilia platyphyllos
35	Acer campestre	14	Aesculus hippocastanum
71	Fraxinus excelsior	12	Tilia cordata
199	Fraxinus excelsior	5	Tilia cordata
195	Fraxinus excelsior	231	Robinia pseudoacacia
150	Fraxinus excelsior	222	Fraxinus excelsior
161	Fagus sylvatica f. Purpurea	200	Tilia platyphyllos
155	Pseudotsuga menziesii	201	Aesculus hippocastanum
160	Pseudotsuga menziesii	168	Gleditsia triacanthos
158	Picea pungens	68, 40, 84	Quercus robur 'Fastigiata'

(1) Číselné označení jedince dle inventarizace (Atregia, 2014)

(2) Hodnocený taxon (v grafické analýze zvýrazněno červeně)

Tab. 2.

Název taxonu	ks	Název taxonu	ks
Abies concolor	1	Zelkova carpinifolia	1
Acer campestre	4	Hamamelis molis	1
Acer negundo	6	Juglans nigra	2
Acer platanoides 'Columnare'	27	Juglans regia	3
Acer platanoides 'Crimson King'	4	Laburnum anagyroides	1
Acer platanoides 'Drumondii'	3	Liriodendron tulipifera	2
Acer platanoides 'Olmstedt'	4	Malus sp.	1
Acer platanoides	25	Picea abies	10
Acer pseudoplatanus 'Leopoldii'	1	Picea glauca	5
Acer pseudoplatanus	2	Picea omorika	6
Acer saccharinum	3	Picea pungens	14
Aesculus carnea	1	Pinus nigra	6
Aesculus hippocastanum	23	Pinus strobus	5
Betula pendula	7	Ulmus glabra 'Pendula'	7
Carpinus betulus	12	Pseudotsuga menziesii	14
Castanea sativa	3	Quercus robur 'Fastigiata'	5
Catalpa bignonioides	2	Quercus robur	1
Cedrus atlantica	3	Robinia pseudoacacia	9
Celtis australis	3	Salix sp.	1
Cercis siliquastrum	2	Sophora japonica	1
Corylus colurna	2	Sorbus aria	1
Crataegus x lavalleyi 'Carierrei'	12	Sorbus aucuparia	1
Fagus sylvatica 'Asplenifolia'	2	Taxodium distichum	9
Fagus sylvatica 'Atropurpurea'	1	Thuja occidentalis	2
Fagus sylvatica	8	Tilia cordata	19
Fagus sylvatica 'Pendula'	2	Tilia platyphyllos	1
Fraxinus excelsior	20	Tilia x euchlora	4
Ginkgo biloba	2	Tilia cordata	3
Gleditsia triacanthos	3		

23

Obr. 23. Kruhové záhony zachycené na dobové fotografii z roku 1964. Centrální kruhový záhon byl osazen pouze jedním druhem letničky. Ostatní záhony byly také monokulturně osazeny. V pozadí fotografie bohaté výsadby zapojených dřevin na severní straně parku. Fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Josefově, inv. č. 39123.

chyběly zahradní lavice pro pohodlné posezení, na východě bylo vymezeno také větší odpočívadlo. Obvodovala cesta byla po vnější straně parteru doprovázena bohatými výsadbami kvetoucích keřů, které postupně přecházely v rozvolněné skupiny domácích i introdukovaných stromů a solitér uspořádaných volným způsobem. Celý park byl protkán systémem cest, který do kompozice vnášel řád a symetrii.

Historický městský park Žižkovy sady byl zachován do současnosti ve značné míře autentičnosti. Zaniklé prvky kompozice je možné vzhledem k existenci bohatého historického materiálu a původních plánů věrohodně obnovit či doplnit replikami. Vzhledem k zachování určujících prvků historické kompozice Žižkovy sady věrohodně dokumentují éru vývoje městského parku počátku 20. století – éru zvýšeného zájmu o zahradní architekturu a zahradnictví obecně, která v tomto období dosáhla svého vrcholu a nebyla doposud dostižena.

Žižkovy sady ve svých počátcích i v následujících desetiletích reprezentovaly moderní typ městského parku, který byl navržen a založen s důrazem na reprezentativnost všech složek kompozice a na povznesení myslí i ducha svých uživatelů. Projekt a následná realizace představuje náročný typ zahradní dispozice vycházející ze vzájemné kombinace formálních a neformálních prvků tradiční zahradní kompo-

zice. Františku Thomayerovi se podařilo nenásilným a inovativním způsobem spojit krajinářský styl zahradní tvorby ovlivněný anglickou krajinářskou školou 19. století s prvky tradiční pravidelné dispozice, která dosáhla svého vrcholu ve Francii za vlády Ludvíka XIV. Zvolená kompozice Žižkových sadů představuje typ tzv. Lenné-Meyerovy krajinářské školy,⁷⁷ oblíbené v Evropě zvláště na konci 19. století a začátku století následujícího.

Při projektování parku byl kladen důraz na jeho provázání s historickým městem i hradebním systémem. Estetický účinek parku a zvýraznění kompozičních poměrů byly podpořeny náročnou terénní modelací a pestrou vegetační skladbou. Při zakládání a následném vývoji parku byl volen bohatý sortiment dřevin. Květinové záhony oplývaly vysokou mírou preciznosti zpracování návrhu i vlastního provedení.

S ohledem na uvedené skutečnosti by měla plánovaná obnova objektu postupovat v souladu s národní legislativou (zákon č. 20/1987 Sb.) a ve vazbě na mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví.⁷⁸ V předprojektové a projektové přípravě obnovy by měly být zohledněny všechny podstatné identifikované skutečnosti, které řadí tento objekt mezi významné městské parky svou polohou, dobou založení, osobností svého tvůrce i mírou zachování historické kompozice.

Přestože nejsou Žižkovy sady kulturní památkou ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, naplňují svým charakterem a historickým vývojem znaky kulturní památky. Mají všechny předpoklady pro to, aby se kulturní památkou staly, a měly by tak být hodnoceny.

Žižkovy sady jsou od svého počátku svázány s historickým vývojem města (boření hradeb, vznik moderního Hradce Králové). Přímý podíl na jejich vzniku měly nejvýznamnější osobnosti politického a veřejného života Hradce Králové, které se zapsaly do celorepublikových dějin svými pokrokovými počiny ve veřejném životě, přínosem pro rozvoj společnosti či vztahem k modernímu urbanismu. Žižkovy sady byly založeny podle projektu zahradního architekta a dlouholetého ředitele městských sadů pražských Františka Thomayera. František Thomayer, jedna z nevýznamnějších osobností zahradního umění českých zemí, byl ještě za svého života označován svými následovníky jako první český zahradní architekt.⁷⁹ Poznatky načerpané prací a studiem v zahraničí, zejména ve Francii, tvůrčím přístupem aplikoval v českých zemích v duchu národního obrození.⁸⁰

Autor děkuje Jiřímu Slavíkovi z NPÚ, ÚOP v Josefově a Ladislavu Žikmundu-Lenderovi za odbornou součinnost při průzkumu parku.

■ Poznámky

77 Peter Joseph Lenné (1789–1866) byl pruský krajinářský architekt. Navrhoval prostorné parky po vzoru anglických krajinářských parků. Do historie zahradního umění se zapsal zejména vytvořením ohromného parku v Sanssouci v Postupimi. Gustav Meyer (1816–1877) byl zahradní architekt a ředitel městských zahrad Berlína. Od roku 1843 spolupracovali. Okruh jejich následovníků se v dějinách zahradního umění označuje termínem „Lenné-Meyer-school“, což byli představitelé tzv. smíšeného stylu zakládání zahrad založeného na kombinaci krajinářských a formálních prvků kompozice.

78 Benátská a Florenská charta, in: Jana Políková, *Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví*, Praha 2007.

79 Srovnej např. Josef Vaněk, František Thomayer – sedmdesátník, *Zahrada XX*, 1926, s. 177, a Josef Kumpán, František Thomayer osmdesátník, *Československá zahradnická jednota XVIII*, s. 2–3; dále také Josef Vaněk, *České zahrady. Album plánů moderních zahrad. I. díl*, Chrudim 1920.

80 Srovnej např. František Thomayer, *Český národní ornament ve službách sadovnictví, Česká Flora IV*, 1896, s. 158–160, a Alois Josef Kulišan, *Květinové skupiny: návod k zakládání, osazování a ošetřování květinových skupin, jak kobercových a kvetoucích, tak i listnatých, s četnými návrhy a snímky provedených prací, hodících se k jejich osazování*, Praha 1915.